

УДК 94 (476:4-470) «1927/1928»

DOI 10.63874/2218-0281-2025-1-11-16

Вольга Мікалаеўна Бароўская*канд. гіст. навук, дац., вядучы навук. супрацоўнік Інстытута гісторыі
Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі***Olga Borovskaya***Candidate of Historical Sciences, Leading Researcher of the Institute of History
of National Academy of Sciences of Belarus*e-mail: borovskaya-olga@mail.ru**СУДОВЫ ПРАЦЭС НАД БЕЛАРУСКАЙ СЯЛЯНСКА-РАБОТНІЦКАЙ ГРАМАДОЙ
У САВЕЦКА-ПОЛЬСКІХ АДНОСІНАХ (СТУДЗЕНЬ 1927 г. – МАЙ 1928 г.)**

Паказаны ўплыў судовага працэсу над Беларускай сялянска-работніцкай Грамадой на агульны стан савецка-польскіх адносін у студзені 1927 г. – маі 1928 г., у прыватнасці, на абвастранне ўзаемаадносін паміж Савецкай Беларуссю і Польшчай. Звяртаецца ўвага, што працэс выявіў праблемныя моманты двухбаковых сувязей, якія і польскае, і савецкае кіраўніцтва імкнуліся часова залагодзіць з мэтай атрымання кампрамісу пры падпісанні «Дагавора аб ненападзенні» і будучага гандлёвага дагавора. Таму і рэакцыя беларускага савецкага кіраўніцтва ў выглядзе пратэстаў і кампаніі ў прэсе была ініцыявана Палітбюро ЦК УКП(б) і праз пэўны час прымуова спынена.

Ключавыя словы: Беларуска-работніцкая Грамада, судовы працэс, Заходняя Беларусь, нацыянальна-вызваленчы рух.

***The Trial of the Belarusian Peasant-Worker Community in Soviet-Polish Relations
(January 1927 – May 1928)***

The article shows the mutual influence of the trial over the Belarusian Peasant-Worker Community on the general state of Soviet-Polish relations in January 1927 – May 1928, in particular to the aggravation of relations between Soviet Belarus and Poland. Attention is drawn to the fact that the process revealed problematic aspects of bilateral relations, which the Polish and Soviet leaders tried to temporarily fix in order to obtain a compromise when signing the «Non-Aggression Pact» and the future trade agreement. That is why the reaction of the Belarusian Soviet leadership in the form of protests and a campaign in the press was initiated by the Politburo of the Central Committee All-Russian Communist Party (b) of the and was forcibly stopped after a certain time.

Key words: Belarusian peasant-worker Society, trial, Western Belarus, national liberation movement.

Уводзіны

Пытанне Заходняй Беларусі і разгортвання на яе тэрыторыі нацыянальна-вызваленчага і рэвалюцыйнага руху, накіраванага на вырашэнне шматлікіх сацыяльна-эканамічных і палітычных праблем (далучэнне да БССР і СССР), неаднойчы становілася прадметам дыскусій у 1921–1939 гг. паміж Савецкай Беларуссю і Польшчай. Пры гэтым заходнебеларуская праблема тэма ў савецка-польскіх адносінах міжваеннага перыяду ўзнікала выключна па ініцыятыве беларускага савецкага кіраўніцтва і пры падтрымцы Народнага камісарыята замежных спраў РСФСР (СССР), выклікаючы абвастранне двухбаковых зносін. Калі да пачатку 1927 г. агульны тон дыпламатычнай перапіскі паміж бакамі задаваўся праблемай выканання арт. VII Рызскага мірнага дагавора аб абароне свабоднага рэлігійнага і культурнага развіцця беларускага насель-

ніцтва ў Польшчы (ноты 21 жніўня 1921 г., верасня 1924 г.), то пачынаючы са студзеня 1927 г. у дыпламатычныя кантакты былі ўнесены значныя карэктывы. У першую чаргу яны былі звязаны з агульнымі палітычнымі зменамі ў Польскай дзяржаве (прыход да ўлады ў маі 1926 г. Ю. Пілсудскага і актывізацыя курса на дзяржаўную асіміляцыю непольскага насельніцтва) і прывялі да пачатку працэсу, накіраванага на задушэнне беларускага нацыянальна-вызваленчага руху, да разгрому Беларускай сялянска-работніцкай Грамады і арышту яе кіраўнікоў і актывістаў. Гэтыя дзеянні польскага кіраўніцтва выклікалі рух супраціўлення ў Савецкай Беларусі і адначасовага правядзення шырокай грамадскасцю і ў друку акцый падтрымкі актывіўных дзеячаў Заходняй Беларусі.

У гістарыяграфіі савецка-польскіх адносін да гэтага часу не была вызначана

ступень уплыву судовага працэсу над Беларускай сялянска-работніцкай Грамадой (БСРГ) (студзень 1927 г. – май 1928 г.) на агульны змест беларуска-польскіх адносін у міжваенны перыяд. А між тым гэтая падзея стала пераломным момантам у двухбаковых сувязях і прывяла да іх абвастрэння. У асобных працах у айчыннай (М. М. Мязга [1], В. М. Цынкевіч [2]) і польскай (М. Гмурчык-Вронская [3], М. Корнат [4]) гістарыяграфіі маюцца згадкі аб узнікненні пэўных супярэчнасцей у савецка-польскіх адносінах, выкліканых дзейнасцю БСРГ, без фактычнай канкрэтызацыі і падрабязнасцей. Адсутнасць прац, прысвечаных непасрэдна вызначэнню ролі і месца судовага працэсу над членамі БСРГ у студзені 1927 г. – маі 1928 г. у адносінах Савецкай Беларусі і Польшчы, і дастатковая крыніцавая база павышаюць актуальнасць даследавання.

Мэта артыкула – вызначыць ролю і месца судовага працэсу над членамі Беларускай сялянска-работніцкай Грамады ў студзені 1927 г. – маі 1928 г. у савецка-польскіх адносінах.

Для дасягнення пастаўленай мэты неабходна выканаць наступныя задачы:

1) ахарактарызаваць агульны змест прэтэнзій польскага кіраўніцтва да беларускага нацыянальна-вызваленчага руху, у прыватнасці, БСРГ, вынікам чаго стаў арышт і судовы працэс над яе кіраўнікамі і актывістамі;

2) паказаць і ацаніць адказныя дзеянні беларускага савецкага кіраўніцтва на анты-беларускія дзеянні польскага боку па разгроме БСРГ;

3) выявіць асаблівасці дыпламатычных акцый Калегіі Народнага камісарыята замежных спраў (НКЗС) СССР па прадухіленні разрастання канфлікту і змяншэння ўплыву на астатнія сферы савецка-польскага ўзаемадзеяння (у прыватнасці, заключэння «Дагавора аб ненападзенні»).

Асноўная частка

Праблема Заходняй Беларусі не займала цэнтральнага месца ў савецка-польскіх адносінах 1920-х гг., аднак аказвала негатыўны ўплыў на іх нармалізацыю. Беларускае савецкае кіраўніцтва (на лініі ЦК КП(б)Б – ЦК КПЗБ) фінансавала праз Беларускі кааператыўны банк у Вільні і Транзітны банк у Рызе дзейнасць не толькі КПЗБ

і КСМЗБ, але і БСРГ. Яскрава гэта прадстаўлена ў перапісцы саветніка па беларускіх справах пры Паўнамоцным прадстаўніцтве СССР у Польшчы А. Ф. Ульянава з Прадстаўніцтвам КПЗБ у Мінску. Пасада саветніка па беларускіх справах была ўведзена пры дыпламатычным савецкім прадстаўніцтве ў Варшаве ў чэрвені 1925 г. з мэтай каардынацыі і аказання фінансавай дапамогі нацыянальна-вызваленчага руху Заходняй Беларусі (БСРГ, ТБШ), збору інфармацыі аб грамадска-палітычным жыцці гэтага рэгіёна.

Дзякуючы намаганням А. Ф. Ульянава і пад кантролем ЦК КП(б)Б у верасні 1925 г. была арганізавана Данцыгская нарада (праходзіла пад кодавым словам «вяселле»), на якой былі ўзгоднены асноўныя накірункі сумеснай дзейнасці КПЗБ і БСРГ па супрацьдзеянні польскай асіміляцыйнай палітыцы ў Заходняй Беларусі, намаганням польскага кіраўніцтва па стварэнні праўрадавай групы сярод беларускага нацыянальна-вызваленчага руху прапольскай накіраванасці. Акрамя таго, пры пасрэдніцтве А. Ф. Ульянава па ініцыятыве Палітбюро ЦК РКП (б) – УКП(б) і пры садзейнічэнні ЦК КП(б)Б была склікана II Усебеларуская канферэнцыя ў Берліне (12–16 кастрычніка 1925 г.) з мэтай ліквідацыі беларускай палітычнай эміграцыі па-за межамі Савецкай Беларусі (Польшча, Латвія, Літва, Чэхаславакія), пачалося планамернае вяртанне прадстаўнікоў беларускага нацыянальнага руху ў Мінск – сталіцу беларускай савецкай дзяржавы. Усе гэтыя акцыі кардынальна змянялі агульную расстаноўку палітычных сіл у Заходняй Беларусі, умацоўвалі савецкі ўплыў і ідэю аб немінучасці аб'яднання двух беларускіх адзінак у адно дзяржаўнае ўтварэнне. Зразумела, што польскае кіраўніцтва рабіла пэўныя адказныя крокі па нейтралізацыі гэтай кампаніі, па падаўленні незадавальнення сярод мясцовага насельніцтва Заходняй Беларусі. Адной з яскравых праяў стала ліквідацыя БСРГ, арышт яе кіраўнікоў і актывістаў і адкрыты судовы працэс над імі.

У ноч з 14 на 15 студзеня 1927 г. на тэрыторыі Заходняй Беларусі польскія ўлады правялі арышты кіраўнікоў БСРГ і асоб, абвінавачаных у камунізме. Акрамя таго, былі арыштаваны дэпутаты сейма Б. А. Тарашкевіч, С. А. Рак-Міхайлоўскі,

П. П. Валошын. Судовы працэс распачаўся 23 лютага 1928 г. і цягнуўся з перапынкамі (з 1 да 12 сакавіка падчас выбараў у сейм і сенат) да канца мая 1928 г. над 56 падсуднымі. У якасці галоўнай віны называлася ажыццяўленне замаху на дзяржаўны лад Польшчы, цэласнасць яе тэрыторыі шляхам увядзення дыктатуры пралетарыяту, савецкага ладу і адарвання ад Польшчы, падрыхтоўка ўзброенага паўстання ў паўночна-ўсходніх ваяводствах і далучэння іх да СССР. У прыватнасці, Б. А. Тарашкевіч, С. А. Рак-Міхайлоўскі, П. П. Валошын, П. В. Мятла, Р. А. Астроўскі, М. Т. Бурсевіч, Я. К. Шнаркевіч, Ф. І. Акінчыц абвінавачваліся ў тым, што, «будучы польскімі грамадзянамі, далі абавязванне савецкаму ўраду аказаць праз сябе і ўсіх удзельнікаў Грамады ўзброенай дапамогі ва ўсіх яе праявах супраць Польшчы, у выпадку вайны паміж гэтымі дзяржавамі» [5, с. 3]. Трэба адзначыць, што большасць абвінавачванняў не мела пад сабой дастатковай даказальнай базы і было адсунута адвакатамі.

Як паведамляла газета «Сялянская ніва» ад 29 лютага 1928 г., быў агучаны акт абвінавачвання, пры гэтым два разы чытанне адбывалася ў закрытым фармаце, калі «гаварылася аб інтымных зносінах Грамады з суседнімі дзяржавамі» [6, с. 2]. Мелася на ўвазе сувязь (у першую чаргу аказанне фінансавай дапамогі) кіраўнікоў БСРГ і СССР пры пасрэдніцтве А. Ф. Ульянава і Паўнамоцнага прадстаўніцтва СССР у Польшчы. З мэтай прадухілення ўскладнення савецка-польскіх адносін і захавання дыпламатычнага імунітэта, не без уплыву Калегіі НКЗС СССР на паўнамоцнага прадстаўніка Польшчы ў Маскве С. Патэка, было вырашана, што частка судовых пасяджэнняў, на якіх будуць абмяркоўвацца верагоднасць узаема-сувязі паміж арыштаванымі і СССР, будзе адбывацца ў закрытым фармаце без прысутнасці прэсы і грамадскасці [7, с. 287].

27 студзеня 1927 г. на пасяджэнні Палітбюро ЦК УКП(б) было разгледжана пытанне аб арганізацыі агітацыйна-прапагандысцкай кампаніі ў друку БССР ў сувязі са становішчам у Заходняй Беларусі з выказваннем пратэсту супраць «фашысцкага тэрора ў Польшчы, асабліва ў Заходняй Беларусі». Таксама прызнавалася неабходным правесці кампанію па зборы грошай

для дапамогі зняволеным у турмах Польшчы і іх сем'ям. Указвалася, што «фашысцкі разгром Пільсудскім масавага рэвалюцыйнага і нацыянальна-вызваленчага руху ў Заходняй Беларусі з'яўляецца падрыхтоўкай тылу для будучага нападу Пільсудскага на БССР». Штуршком да гэтага рашэння Палітбюро стаў разгром БСРГ [8, с. 26–27].

4 сакавіка 1928 г. быў агучаны зварот Камітэта навуковых працаўнікоў і пісьменнікаў БССР па абароне БСРГ да прадстаўнікоў навукі і культуры сусветнай грамадскасці з патрабаваннем арганізаваць акцыю пратэсту супраць палітыкі польскага ўраду ў Заходняй Беларусі. У ім выказваўся пратэст «палітыцы жорскай паланізацыі і фізічнага знішчэння беларускай нацыянальнасці і найцяжэйшага сацыяльнага ўціску», заклік да навуковых працаўнікоў Захаду звярнуць увагу на «барбарскія ўчынкі польскага ўраду, які на вачах усяго цывілізаванага свету разбурае культуру беларускіх мас», «не спыняецца перад парушэннем дэпутацкай недатыкальнасці, арыштаваўшы пераважную большасць беларускіх паслоў без згоды сейма». Яго падпісалі вядучыя навукоўцы рэспублікі: Я. Купала, Я. Колас, В. Д. Дружчыц, С. М. Некрашэвіч, М. М. Нікольскі, А. М. Вазнясенскі, У. М. Перцаў, І. В. Воўк-Левановіч, Я. А. Барычэўскі і інш. [9, с. 92]. Таксама 17 лютага 1927 г. быў агучаны пратэст П. Усебеларускага з'езда навуковых працаўнікоў супраць тэрору ў Заходняй Беларусі [9, с. 95]. 26 сакавіка 1927 г. аналагічны пратэст быў выказаны на пасяджэнні Мінскага гарадскога савета [10, с. 304]. Акрамя таго, была арганізавана кампанія па зборы сродкаў праз Камітэт дапамогі пацярпелым ад неўраджаю ў Заходняй Беларусі [10, с. 305–307].

3 ліста народнага камісара замежных спраў СССР Г. В. Чычэрына да Сталіна ад 18 сакавіка 1928 г. прама вынікае, што тэкст звароту Камітэта навуковых працаўнікоў і пісьменнікаў быў цалкам узгоднены ў Калегіі НКЗС СССР, быў падрыхтаваны пры ўдзеле члена Калегіі Б. С. Стаманякова і члена ЦК КП(б) А. С. Славінскага [11, с. 23–24]. З мэтай міжнароднай «абароны БСРГ» у пачатку чэрвеня 1928 г. была арганізавана замежная камандзіроўка Д. Ф. Жылуновіча ў Германію і Чэхаславакію [12, арк. 25–32], падчас якой у яго адбыўся шэраг афіцыйных сустрэч з прадстаўнікамі мясцовай на-

вуковай інтэлігенцыі. Было прапанавана выдаць зборнік матэрыялаў з мэтай «усталявання сувязі БССР з замежжам і ўзбагачэння інфармацыяй аб нашых дасягненнях і аб стане Заходняй Беларусі» [12, арк. 25]. 24 лютага 1929 г. быў агучаны зварот камітэта пісьменнікаў і навуковых працаўнікоў БССР да працоўных і інтэлігенцыі СССР і ўсяго свету ў абарону БСРГ і з заклікам пратэсту супраць рэпрэсій польскіх улад у адносінах да насельніцтва Заходняй Беларусі [11, с. 48–49]. 21 жніўня 1931 г. быў падрыхтаваны зварот I Усесаюзнага з'езда польскіх пралетарскіх пісьменнікаў супраць тэрору ў адносінах палітычных зняволеных Польшчы [11, с. 62]. 2 чэрвеня 1932 г. была накіравана рэзалюцыя пратэста пісьменнікаў БССР супраць палітыкі польскіх улад на тэрыторыі Заходняй Украіны і Заходняй Беларусі [13, с. 530], выкліканая чарговым арыштам Б. А. Тарашкевіча.

У лісце члена Калегіі НКЗС СССР Б. С. Стаманякова да паверанага ў справах Паўнамоцнага прадстаўніцтва СССР у Польшчы ад 16 студзеня 1927 г. адзначалася, што кампанія польскага боку па ліквідацыі БСРГ кваліфікавалася як «канец размоваў аб намерах Ю. Пілсудскага прадставіць аўтаномію Беларусі, бо ліберальная палітыка Ю. Пілсудскага па нацыянальным пытанні і прадстаўленне некаторай аўтаноміі беларусам і ўкраінцам з'яўлялася мерай, разлічанай на мірнае заваяванне пазіцыі у Заходняй Беларусі і ў Галіцыі і на падтрымку федэралісцкай палітыкі Ю. Пілсудскага ў адносінах Беларусі і Украіны, бо разгром БСРГ і адкрыты канфлікт польскага ўрада з беларускім насельніцтвам хутчэй могуць быць растлумачаны як падрыхтоўка ўсходніх ускраін Польшчы да будучай вайны з намі. Гэта тлумачэнне падмацоўваецца ў асаблівасці афіцыйнай польскай версіяй, што беларускі рух быў арганізаваны і кіруемы намі. У гэтым сэнсе мы выступім у бліжэйшыя дні ў “Известиях” і ў гэтым сэнсе ўзнімем кампанію ў замежнай прэсе» [7, с. 109–110]. Савецкі дыпламат падкрэсліваў: «Важна прадухіліць усялякія магчымыя спробы адкрытых выступленняў і паўстанняў з боку беларускага насельніцтва ў сувязі з разгромам БСРГ. Трэба выкарыстаць сувязі паўпрэдства з беларусамі, каб даваць парады ім у гэтым накірунку. Вельмі небяспечна правакацыя з

боку польскай ахранкі, якая зацікаўлена ў тым, каб выклікаць частковыя паўстанні ў Беларусі з мэтай канчатковага разгрома беларускага руху. Трэба раіць беларусам не выходзіць за рамкі масавых пратэстаў» [7, с. 110]. 1 лютага 1927 г. савецкі бок успрыняў факт разгрому БСРГ і арышт беларускіх паслоў польскага сейма як «жаданне падрыхтоўкі будучага тэатра вайны з СССР». Аднак «разгром БСРГ не азначаў рашэння Ю. Пілсудскага ўзяць курс на праследванне нацыянальных меншасцей» [7, с. 111].

У сакрэтнай інструкцыі міністра замежных спраў Польшчы А. Залескага да паўнамоцнага прадстаўніка Польшчы ў Маскве С. Патэка адносна польска-савецкіх стасункаў ад 31 студзеня 1927 г. адзначалася, што «дадатковым палітычным фактарам, які ўплывае на адносіны цэнтральнага савецкага ўрада да Польшчы з'яўляецца ўплыў урадаў Савецкай Беларусі і Украіны. Калі на палітычным гарызонце савецкага ўрада Польшча займае толькі адзін з накірункаў, а для харкаўскага займае палову, то для мінскага ўрада цэласнасць яго зацікаўленасцей у сферы знешняй палітыкі. Галоўным пазітыўным пунктам палітычнай праграмы ўрада Савецкай Беларусі з'яўляецца захаванне сталага напружання ў савецка-польскіх адносінах з надзеяй на вайну або рэвалюцыю, якая б дазволіла адарваць ад Польшчы яе паўночна-ўсходнія крэсы... Маскоўскі ўрад адносіцца неяк зняважліва да пастулатаў лакальнай палітыкі тых рэспублік, але старанна падтрымлівае пры дапамозе прэсы і агітацыі сталую антыпольскую гарачку беларускай і ўкраінскай думкі. Хоць рэспубліканскія ўрады не ў стане навіязваць цэнтральнаму ўраду палітыку, якая б паставіла пад пагрозу польска-савецкія адносіны ў імя інтарэсаў Беларусі і Украіны (кампанія адносна артыкула VII Рыжскага дагавора, пачатая ў 1924 г. маскоўскім урадам па ініцыятыве правінцыйных урадаў, скончылася дыпламатычнай паразай Саветаў), гэтыя ўрады ў стане перашкодзіць любой спробе пазітыўнага паляпшэння польска-савецкіх адносін» [14, с. 490].

1 лютага 1927 г. у сакрэтным рапарце выконваючага абавязкі кіраўніка Генеральнага консульства Польшчы ў Мінску Т. Перкоўскага да паўнамоцнага прадстаўніка Польшчы ў Маскве адносна акцыі беларус-

кага кіраўніцтва «Дапаможам галодным дзецям у Заходняй Беларусі», абвешчана на X з'ездзе ЦК КП(б)Б, і акцыі супраць разгрому БСРГ, сцвярджалася, што кіраўніцтва БССР пад патранатам МАДРа заклікала да правядзення шырокай кампаніі пратэсту супраць дзеянняў польскай адміністрацыі ў Заходняй Беларусі па арышце актыўных дзеячаў БСРГ і ў т. л. і паслоў польскага сейма і кампаніі па падрымцы галадаючых работнікаў і сялян Заходняй Беларусі. Сабраныя сродкі праз пасрэдніцтва МАДРа накіроўваліся арыштаваным членам БСРГ. Падчас шматлікіх партыйных, заводскіх і арганізацыйных сходаў прымаліся адзінагалосныя рэзалюцыі ў падтрымку зняволеных, супраць «палітыкі Англіі, якая рыхтуе напад на нас з выкарыстаннем зямель Польшчы і Літвы, польскіх фашыстаў, якія працуюць пад кіраўніцтвам англійскага ўрада, які жадае абкружыць нас варожым кальцом дзяржаў і падрыхтоўвае напад на СССР, у гэтых умовах мільёны сялян Заходняй Беларусі, якія не атрымоўваюць дастойны заробтак і таму галадаюць». Дапамога магла быць аказана як грашмыма, так і збожжам. Збор арганізаваны праз сельскія саветы і камітэты ўзаемнай сялянскай дапамогі. Да кампаніі пратэсту далучылася і інтэлігенцыя (27 студзеня 1927 г. агучана «Адозва навуковых працаўнікоў Мінска да вучоных Захаду», падпісаная супрацоўнікамі Інстытута беларускай культуры, прафесарамі БДУ, літаратарамі) [14, с. 495].

Антыпольская рыторыка, якая выкарыстоўвалася ўрадам БССР, выклікала пратэсты польскага дыпламатычнага корпусу ў СССР. 17 студзеня 1928 г. прадстаўнік Польшчы С. Патэк пісаў міністру замежных

спраў Польшчы А. Залескаму аб значным узмацненні антыпольскай агітацыі ў Беларусі, і асабліва ў Мінску. Генеральнае консульства пачало часта атрымліваць калектыўныя пратэсты супраць польскай палітыкі на ўсходніх ускраінах, якія, па рэкамендацыі пасла, вярталі адрасатам поштай без адказу [13, с. 245]. 21 чэрвеня 1928 г. ураду СССР была накіравана нота аб недапушчальнасці антыпольскай дзейнасці шэрагу асоб і арганізацый (МАДР), агітацыі афіцыйных прадстаўнікоў улад СССР супраць Польшчы.

Заклучэнне

Арышт кіраўнікоў і актыўных членаў БСРГ і судовы працэс над імі стаў знакавай падзеяй у адносінах БССР і Польшчы (студзень 1927 г. – май 1928 г.). Па-першае, ён выявіў праблемныя моманты двухбаковых сувязей, якія польскае і савецкае кіраўніцтва імкнулася часова залагодзіць з мэтай атрымання кампрамісу пры падпісанні «Дагавора аб ненападзенні» і будучага гандлёвага дагавора. Таму і рэакцыя беларускага савецкага кіраўніцтва ў выглядзе пратэстаў і кампаніі ў прэсе была ініцыявана з боку Палітбюро ЦК УКП(б) і праз пэўны час прымусова спынена.

Па-другое, працэс прадэманстраваў, што, нягледзячы на агульнае пацяпленне савецка-польскіх адносін, яшчэ не да канца былі вырашаны праблемы свабоднага рэлігійнага і культурнага развіцця беларускага насельніцтва ў Заходняй Беларусі, прадугледжанага арт. VII Рыжскага мірнага дагавора, якія пры адсутнасці кампрамісу паміж бакамі і змене агульнай міжнароднай сітуацыі будзе паўставаць з новай сілай.

СПІС ВЫКАРЫСТАНЫХ КРЫНІЦ

1. Мезга, Н. Н. Западная Беларусь в советско-польских отношениях: от Рижского договора до воссоединения с БССР / Н. Н. Мезга // Журнал Белорусского государственного университета. История. – 2019. – № 4. – С. 17–26.
2. Цынкевіч, В. М. Палітычныя ўзаемадачыненні паміж БССР і Польскай Рэспублікай у 1921–1929 гг. : дыс. ... канд. гіст. навук : 07.00.15 / Цынкевіч Валерый Міхайлавіч. – Мінск, 2004. – 117 арк.
3. Gmurczyk-Wrońska, M. Stanisław Patek. Raporty i korespondencja z Moskwy (1927–1932) / M. Gmurczyk-Wrońska. – Warszawa, 2010. – 425 s.
4. Kornat, M. Między pokojem a wojną. Szkice o dyplomacji polskiej lat 1918–1945 / M. Kornat, W. Materski. – Warszawa, 2015. – 164 s.
5. Сялянская ніва. – 1928. – 7 сак.
6. Сялянская ніва. – 1928. – 29 лют.

7. Советско-польские отношения в 1918–1945 гг. : сб. док. : в 4 т. / под общ. ред. С. А. Склярова, М. С. Павловой. – М. : Аспект Пресс, 2017. – Т. 2 : 1926–1932. – 630 с.
8. Материалы «Особой папки» Политбюро ЦК РКП (б) – ВКП (б) по вопросу советско-польских отношений. 1923–1944 гг. – М., 1997. – 144 с.
9. Польша – Беларусь. 1921–1953 : сб. док. и материалов / сост.: А. Н. Вабищевич [и др.]. – Минск : Беларусь, 2011. – 423 с.
10. Знешняя палітыка Беларусі : зб. дак. і матэрыялаў : у 10 т. / склад.: У. М. Міхнюк [і інш.]. – Мінск, 1997. – Т. 2 : 1921–1927 гг. – 395 с.
11. Знешняя палітыка Беларусі : зб. дак. і матэрыялаў : у 10 т. / склад. У. М. Міхнюк [і інш.]. – Мінск, 1999. – Т. 3 : 1928–1941 гг. – 321 с.
12. Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь. – Ф. 4п. Воп. 21. Спр. 63.
13. Документы и материалы по истории советско-польских отношений : в 11 т. – Т. 5 : май 1926 г. – декабрь 1932 г. – М., 1967. – 612 с.
14. Dokumenty do historii stosunków polsko-sowieckich 1918-1945 / red. serii M. Wołos. – Т. II : 1926–1932. – Cz. 1 : Trudne lata (czerwiec 1926 – luty 1929). – Warszawa, 2022. – 950 s.

REFERENCES

1. Miezga, N. N. Zapadnaja Bielarus' v sovietsko-pol'skikh otnoshenijakh: ot Rizhskogo dogovora do vossojedinienija s BSSR / N. N. Miezga // Zhurnal Bieloruskogo gosudarstviennogo univiersiteta. Istorija. – 2019. – № 4. – S. 17–26.
2. Cynkievich, V. M. Palitychnyja uzajemadachynienni pamizh BSSR i Pol'skaj Respublikaj u 1921–1929 hh. : dys. ... kand. hist. navuk : 07.00.15 / Cynkievich Valierij Mikhajlavich. – Minsk, 2004. – 117 ark.
3. Gmurczyk-Wrońska, M. Stanisław Patek. Raporty i korespondencja z Moskwy (1927–1932) / M. Gmurczyk-Wrońska. – Warszawa, 2010. – 425 s.
4. Kornat, M. Między pokojem a wojną. Szkice o dyplomacji polskiej lat 1918–1945 / M. Kornat, W. Materski. – Warszawa, 2015. – 164 s.
5. Sialianskaja niva. – 1928. – 7 sak.
6. Sialianskaja niva. – 1928. – 29 liut.
7. Sovietsko-pol'skije otnoshenija v 1918–1945 gg. : sb. dok. : v 4 t. / pod obshch. ried. S. A. Skliarova, M. S. Pavlovoj. – М. : Aspekt Press, 2017. – Т. 2 : 1926–1932. – 630 s.
8. Materialy «Osoboj papki» Politbiuro CK RKP (b) – VKP (b) po voprosu sovietsko-pol'skikh otnoshenij. 1923–1944 gg. – М., 1997. – 144 s.
9. Pol'sha – Bielarus'. 1921–1953 : sb. dok. i matierialov / sost.: A. N. Vabishchevich [i dr.]. – Minsk : Bielarus', 2011. – 423 s.
10. Znieshniaja palityka Bielarusi : zb. dak. i materyjalau : u 10 t. / sklad.: U. M. Mikhniuk [i insh.]. – Minsk, 1997. – Т. 2 : 1921–1927 hh. – 395 s.
11. Znieshniaja palityka Bielarusi : zb. dak. i materyjalau : u 10 t. / sklad. U. M. Mikhniuk [i insh.]. – Minsk, 1999. – Т. 3 : 1928–1941 hh. – 321 s.
12. Nacyjanal'ny arkhiu Respubliki Bielarus'. – F. 4p. Vop. 21. Spr. 63.
13. Dokumenty i materialy po istorii sovietsko-pol'skikh otnoshenij : v 11 t. – Т. 5 : maj 1926 g. – diekabr' 1932 g. – М., 1967. – 612 s.
14. Dokumenty do historii stosunków polsko-sowieckich 1918-1945 / red. serii M. Wołos. – Т. II : 1926–1932. – Cz. 1 : Trudne lata (czerwiec 1926 – luty 1929). – Warszawa, 2022. – 950 s.

Рукапіс наступіў у рэдакцыю 14.02.2025